Nye perspektiver på minoritetsspråklige elever

Branca Lie

Nye perspektiver på minoritetsspråklige elever

– en pedagogisk-psykologisk tilnærming

CAPPELEN DAMM AKADEMISK

© CAPPELEN DAMM AS, Oslo, 2020

ISBN 978-82-02-67610-0

1. utgave, 1. versjon

E-utgaven baserer seg på 1. trykte utgave, 2019

Omslagsdesign: Bardus Design ved Lene Nyheim
Omslagsfoto: Isabella Kramer/Unsplash
Sats/design: Bøk Oslo AS
Elektronisk tilrettelegging: Bøk Oslo AS

Materialet i denne publikasjonen er omfattet av åndsverklovens bestemmelser. Uten særskilt avtale med Cappelen Damm AS er enhver eksemplarfremstilling og tilgjengeliggjøring bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov eller tillatt gjennom avtale med Kopinor, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk.

www.cda.no
akademisk@cappelendamm.no

Forord

Denne boka kan defineres både som en teoribok og som en lærebok. Den handler om nye tendenser og aktuelle problemstillinger innenfor dagens pedagogisk-psykologiske fagfelt. Derfor er den aktuell for studenter på psykologistudier, allmennlærerutdanning, ulike studieemner i spesialpedagogikk, samt for rådgivere ved pedagogisk-psykologisk tjeneste (PPT). Boka vil forhåpentligvis også kunne gi et godt grunnlag for grunn- og videreutdanninger i emnet pedagogisk psykologi.

Boka presenterer en del forslag til pedagogisk-psykologiske tiltak som baserer seg på forskningsbasert kunnskap, som igjen bygger på resultater av nyere studier på fagfeltet. Og de metodiske tilnærmingene som presenteres i boka, kan også komme andre minoritetsspråklige elever til gode. Det samme gjelder forslagene til tiltak, som kan brukes også på minoritetsspråklige elever med spesifikke lærevansker som ikke er identifisert som begavet.

Siden utredninger som inkluderer identifisering og diagnostisering av begavelse og vansker hos elever med en annen språklig og kulturell bakgrunn, er svært utfordrende for psykologisk og pedagogisk arbeid i skolen, fokuseres det i boka på skolerelatert rådgivning til begavede minoritetsspråklige elever med ulike vansker.

Bokas målsetting er å gi studenter, lærere og PPT-rådgivere innsikt i og kunnskap om begavede minoritetsspråklige elever og begavede minoritetsspråklige elever med ulike vansker (dobbelteksep-

sjonelle) – hvordan lærere oppdager dem i klassen, og hvordan PPT kan utrede dem. For disse elevene trenger særskilt pedagogisk hjelp i større grad enn sine medelever, siden de både er minoritetselever og begavede, og noen av dem har ulike vansker i tillegg.

Hvis lærere oppfatter noen kapitler som vanskelig teoristoff med relativt lite relevans for undervisningen, kan de hoppe over disse uten at det påvirker sammenhengen i boka. Det er også en del henvisninger til viktig forskning som er nødvendig å ha med siden temaene som behandles i boka, er ukjente i pedagogisk-psykologisk praksis og utdanningsforskning i Norge.

Inspirasjonen til å skrive denne boka ligger i min bakgrunn, da jeg i flere år har undervist og forsket på barn, unge og studenter med innvandrerbakgrunn, og jeg har også forsket på begavede barn/elever og begavede barn/elever med ulike vansker (dobbelteksepsjonelle). Min lange erfaring som lærer, foreleser og forsker samt mange års erfaring som emneansvarlig for pedagogisk psykologi ved seksjon for psykologi ved Høgskolen i Lillehammer har preget valg av problemstillinger som belyses i denne boka. Det bør også nevnes at begrunnelse for valg av disse problemstillingene baserer seg på trender fra nyere forskning på fagfeltet. Det faglige innholdet i kapittel 3 og kapittel 4, som er skrevet med tanke på skolerådgivere og PPT, er hentet fra en studietur i Oxford i desember 2017.

Jeg vil rette en stor takk til min gode mann Svein for støtte gjennom skriveprosessen, og jeg takker mine kjære Viktor og Silje for gode råd og inspirasjon.

Oslo, februar 2019
Branca Lie

Til leseren

I vårt forsøk på å tilby en god opplæringssituasjon for alle søker vi etter universelle løsninger og strategier. Utfordringen med denne jakten etter det universelle er imidlertid at det individuelle og det unike forsvinner. Barn i skolen har én ting til felles: de er ulike. Tar vi ikke hensyn til denne ulikheten, har vi ikke mulighet til å tilby en god opplæring for alle. Ulikhet utfordrer oss som lærere, foreldre og forskere. Ulikheten gjør at vi kommer opp i situasjoner der vi ikke forstår. Ulikheten gjør at vi møter problemer vi ikke finner løsninger på. Ulikheten fører til situasjoner der vi som ansvarlige voksne føler frustrasjon og sinne. Det viktigste Branca Lie formidler gjennom denne boka – *Nye perspektiver på minoritetsspråklige elever* – er for meg dette: Hun underbygger det faktum at barn er ulike.

Hverdagen for barn og voksne som har behov for ekstra hjelp og støtte i opplæringssituasjonen, er ofte preget av mangel på løsninger, av mangel på forståelse og av sinne. Som foreleser og forsker innen det spesialpedagogiske området møter jeg ofte mennesker – lærere og foreldre – som forsøker å hjelpe barn som opplever vansker i opplæringssituasjonen. De aller fleste av disse føler at de kommer til kort, og søker løsninger. Det viktigste vi kan gi dem, er kunnskap, innsikt og forståelse for hvordan barn som er ulike, erfarer hverdagen. Fordi den kunnskapen som Lie her presenterer, vil gi foreldre og lærere større forståelse for situasjonen til denne elevgruppen, er *Nye perspektiver på minoritetsspråklige elever* et viktig bidrag i så måte.

Denne boka gir nødvendig innsikt i en elevgruppe som ikke lenger er en liten minoritet i skolen. Svært mange barn i norsk skole har i dag minoritetsbakgrunn. Disse barna må forstå og håndtere den norske kulturen i relasjon til andre kulturer og verdier. Disse barna er, i likhet med alle andre barn, ulike. Mange av dem møter store faglige og sosiale utfordringer på skolen, enten fordi de opplever skolen utfordrende, eller fordi de kjeder seg på skolen. Som far til en gutt med flerkulturell bakgrunn har jeg opplevd dette personlig. I en alder av 8 år snakket han tre språk flytende og leste bøker på tre språk uten større problemer – og han syntes skolen var fryktelig kjedelig. Kjedsomheten førte enkelte ganger til aktiviteter som skolen opplevde som problematiske, og han fikk i oppgave å «skjerpe seg». Resultatet ble at ansvaret for en skole som ikke hadde kunnskaper til å håndtere et barn som opplevde skolen som lite spennende, ble lagt på skuldrene til gutt på 10 år. Mine erfaringer er ikke unike, de er hverdagen i norsk skole. Det er imidlertid ikke nødvendig at barn opplever en slik hverdag. Kunnskap og innsikt i disse barnas livssituasjon vil være avgjørende for å kunne redusere de vanskene som barn med minoritetsbakgrunn opplever.

Som Branca Lie peker på, blir barn med språk- og kommunikasjonsvansker ofte håndtert som en homogen gruppe. Dette problemet er vitenskapens janusansikt. I vårt forsøk på å forstå mennesket har vi laget oss teorier der mennesket forsvinner. Når vitenskapens krav om nøyaktige beskrivelser og presise formuleringer blir rettet mot vår forståelse av mennesket, blir menneskeligheten til et objekt som vi forsøker å presse inn i institusjonelle rammer. Objektiveringen av mennesket er pedagogikkfagets hovedutfordring. I lærerutdanningen eller i vår søken etter ny kunnskap om eleven må vi være oss bevisst hvordan denne kunnskapen styrer vårt syn på mennesker rundt oss. For ikke å gå på de samme opptrådte stiene, gjøre de samme feilene og skape de samme problemene er ny kunnskap avgjørende. Fagfeltet som denne boka springer ut av, er etablert på

et forskningsområde som gir sentral og ny kunnskap til alle som er opptatt av barns situasjon på skolen.

De perspektivene og den innsikten som denne boka presenterer, er et viktig bidrag til å forstå barns opplæringssituasjon. Vi må nærme oss mennesker med en bevissthet om at vi er ulike. Barnet som lærer, er et maleri, et uttrykk, en form som vi kan forme, og som former oss som forsøker å påvirke det. Mennesket som kunstverk er det individuelle og unike mennesket. I møte med mennesker som kunstverk må vi være åpne for at menneskeligheten kan oppleves forskjellig. Dette utfordrer oss som voksne. Kunsten å være lærer blir reell. Som en kunstner må vi nærme oss menneskene i klasserommet. Resultatet av møtet er ikke gitt, men som lærere og kunstnere forsøker vi å forme et uttrykk i møte med menneskene vi står overfor.

Denne boka gir oss et innblikk i hvordan vi kan møte mennesker, barn, som opplever deler av verden på en annen måte enn det vi gjør. Måten læreren opptrer som en pedagogisk kunstner som med varsomhet former og påvirker de elevene hun eller han møter, er avgjørende. Gjennom å gi oss ny kunnskap om denne elevgruppen viser Branca Lie hvordan disse møtene må forstås og håndteres av en ansvarlig voksen.

Branca Lies beskrivelse av minoritetsspråklige barns opplæringssituasjon gir lærerprofesjonen et sentralt nytt bidrag ved at den peker på problemet med universelle løsninger. Alternativet er å ha en bred innsikt i hva som preger sitasjonen til elever i skolen, og hvordan dette påvirker opplæringen.

God og nødvendig lesning!

Rune Hausstätter
Professor i spesialpedagogikk

Innhold

Forord 5

Til lesere 7

Kapittel 1
Innledning 15
Introduksjon til bokas hoveddeler og de enkelte kapitlene 25

Kapittel 2
Begavede minoritetsspråklige elever og begavede minoritetsspråklige elever med ulike vansker 28
Begavede minoritetsspråklige elever – hvem er de? 31
Begavede minoritetsspråklige elever som er dobbelteksepsjonelle – hvem er de? 34
Hvordan oppdager vi begavelse hos minoritetsspråklige elever? 38
Identifisering og diagnostisering av begavelse hos minoritetsspråklige elever 40
Utvelgelse av elever som sendes videre til utredning av begavelsen 41
Identifisering og diagnostisering av begavede minoritetsspråklige elever med lærevansker 49
Identifisering av begavelse hos minoritetsspråklige elever 51
Identifisering (kartlegging og testing) av lærevansker hos begavede minoritetsspråklige elever 62
Konklusjoner og vurderinger 65

Kapittel 3
Faktorer som har betydning for psykisk helse hos begavede elever 70
Stress i skolen 71
Hva er skolestress? 71
Stressopplevelse hos begavede elever 89
Begavede elevers håndtering av stress 93
Språkangst – hvordan språkangst påvirker minoritetsspråkliges og begavede elevers L2-innlæring 106
Hva er språkangst? 107
Mulige årsaker til språkangst 113
Behandling av språkangst – noen tilnærminger 122
Pedagogisk tilnærming i identifisering og behandling av språkangst 126

Kapittel 4
Psykologisk og pedagogisk rådgivning til begavede elever i skolen 144
Skolerelatert rådgivning til begavede elever 145
Hvorfor trenger begavede elever rådgivning? 146
Rådgivning til dobbelteksepsjonelle elever 150
Rådgivning knyttet til karakteristiske egenskaper hos begavede elever 152
Rådgivning til begavede elever som er perfeksjonister 153
Rådgivning til begavede elever som er underytere 157
Rådgivning knyttet til begavede elevers sosioemosjonelle behov 165
Rådgivning til begavede elever med ulik språklig og kulturell bakgrunn 170
Metodiske betraktninger 180
Bruk av rådgivningsstrategier 181
Bruk av evidensbasert praksis i rådgivning til og utdanning av begavede elever 182
Forebyggende strategier i rådgivning til begavede elever 185

Kapittel 5
Pedagogisk-psykologiske betraktninger 190
Identifisering av begavelse og lærevansker hos minoritets-språklige elever – en forutsetning for opplæringsformålet 191
Å utvide begrepene «intelligens» og «begavelse» 195
Å dokumentere elevenes begavelsespotensial gjennom ulike tilnærminger 195
Å lage et opplæringsprogram som støtter utvikling av elevenes begavelse 196
Å identifisere begavelsespotensial tidlig og ofte 196
Å bruke gyldige og pålitelige måleinstrumenter 197
Å bruke autentiske testverktøy i vurderingen 198
Å samle informasjon om elevens respons over tid (bruk av porteføljer) 198
Å ha identifiseringsprosedyrer for inntak på programmer for begavede samt å bruke en inklusiv og utvidet definisjon av begavelse 199
Å koordinere identifiseringspraksis og programmering av tiltak 199
Å tilpasse læreplanen ut fra resultatet av identifiseringsprosedyren 200
Kultur som motivasjonsfaktor for læring 201
Flerkulturell (multikulturell) utdanning 202
Mentoring 205
Utvikling av ikke-kognitive ferdigheter 206
Hvordan lærere kan forbedre undervisningen for begavede minoritetsspråklige elever *og for de som er dobbelteksepsjonelle* 207
Bruk av ikke-kognitive ferdigheter 208
Bruk av kompensasjonsstrategier 213
Bruk av læringsstrategier 219

Litteraturliste 223

KAPITTEL 1

Innledning

Denne boka handler om nyere perspektiver på elever med ulik språklig og kulturell bakgrunn (minoritetsspråklige elever), begavede minoritetsspråklige elever og begavede minoritetsspråklige elever med ulike faglige, sosiale eller emosjonelle vansker (dobbelteksepsjonelle elever). Det gjøres rede for årsaker og omstendigheter som gjør disse elevene mer utsatt for svake skoleresultater og for dårlig psykisk helse. Og det gjøres også rede for hvordan skolen og rådgivende organer kan legge til rette for at disse begavede elevene kan klare seg bedre på skolen.

I boka diskuteres grunnleggende spørsmål om hva det er som gjør at noen minoritetsspråklige elever ikke klarer å tilegne seg norsk språk godt nok, selv om de har den kognitive kapasiteten som begavede personer har, og selv om de fleste elevene har gode og erfarne lærere. For når disse minoritetsspråklige elevene ikke klarer å tilegne seg målspråket bra nok og ikke mestrer oppgavene på skolen, er det på grunn av andre faktorer og ikke på grunn av deres manglende evner.

Det er rimelig å tro at det finnes mange begavede minoritetsspråklige elever med forskjellig språklig og kulturell bakgrunn i den norske skolen, men de oppdages ikke fordi de på grunn av mangelfulle ferdigheter i norsk språk ikke kan vise høye prestasjoner i skolefagene. Blant disse usynlige begavede elevene er det også en del som henvises til pedagogisk-psykologisk tjeneste (PPT) med

mistanke om ulike lærevansker, og resultatet blir ofte at de defineres bare som minoritetsspråklige elever med spesialpedagogiske behov. Dette kan få alvorlige konsekvenser for de elevene som er begavet. For når begavelsen hos disse elevene ikke blir oppdaget i skolen, får de ikke tilpasset opplæring i forhold til deres behov, og de mister også muligheten til å realisere sitt begavelsespotensial, noe som ikke bare er en mulighet de bør få, men en rettighet de har, jf. opplæringsloven § 2-1 «Rett og plikt til grunnskoleopplæring».

Dette skjer fordi disse elevene skårer lavt både på språklige og faglige prøver, det vil si pedagogiske tester i skolesammenheng, samt de psykologiske testene som PPT-rådgivere bruker. Med andre ord kan begavede minoritetsspråklige elever ikke engang vise sitt begavelsespotensial på enkle sjekklister og screeningprøver som skolen bruker for å vurdere deres språklige og faglige prestasjoner, og dermed får lærere mistanke om lærevansker. Og når de er blitt henvist til PPT, setter denne tjenesten i gang en systematisk prosedyre for å teste og analysere disse elevenes kognitive, personlige og sosioemosjonelle utvikling, noe som ofte gir et dårlig resultat. Dette skyldes at det fokuseres på elevenes vansker, men ikke på deres begavelse. Og selv om formålet er å få et grunnlag for å tilrettelegge pedagogiske tiltak for disse elevene, kan konsekvensene bli store hvis disse elevenes begavelse ikke oppdages, og i verste fall kan de bli feildiagnostisert (jf. Lie, 2014).

Begavede barn/elever kan ha ulike sosiale og emosjonelle problemer på grunn av sin begavelse, og de kan ha problemer som hører til deres begavelse – psykososiale faktorer som lav motivasjon, uproduktiv tenkning, lavt nivå av psykologisk styrke og svake sosiale ferdigheter, noe som kan hindre både språklig og faglig utvikling samt utviklingen av begavelsen. Derfor trenger de pedagogisk-psykologisk hjelp for å kunne takle de ulike utfordringene som hører til begavelsen. Forskning viser at når begavede elever får tilpasset opplæring i forhold til sitt evnenivå, mestrer de fagene bedre og oppnår

høyere selvfølelse og sosiale ferdigheter, og at adekvate tiltak i skolen kan føre til å forbedre de psykososiale faktorene, til å motivere og inspirere elevene videre til effektiv tenkning og til å forsterke psykologisk styrke og sosiale ferdigheter (Subotnik mfl., 2011; Lie, 2014).

I denne boka diskuteres spesielle temaer som gjelder utfordringer for begavede minoritetsspråklige elever og begavede minoritetsspråklige elever med spesielle behov i skolen. Det drøftes forskjellige psykologiske og pedagogiske aspekter ved begavelse og lærevansker hos elever med ulik språklig og kulturell bakgrunn, der det legges vekt på å beskrive faktorer som kan hemme språkinnlæring hos minoritetsspråklige elever og begavede minoritetsspråklige elever (kap. 3). Og det settes spesielt fokus på pedagogisk rådgivning til disse elevene (kap. 4).

Denne boka handler om *minoritetsspråklige grunnskoleelever* som er født i Norge, og om elever som ikke er født i Norge, og som har et annet morsmål enn målspråket (norsk).[1] De har ulik sosial, språklig og kulturell bakgrunn, og de har ulike kunnskaper, holdninger og ferdigheter. Det er store individuelle forskjeller blant dem, og det er derfor vanskelig å lage en effektiv språkopplæring for disse elevene. I skolen blir de møtt som en homogen gruppe, og språkopplæringen er alltid lagt opp slik at «alle er minoritetsspråklige elever», og de får språk- og fagundervisning ut fra den oppfatningen at alle kan dra nytte av den.

Her argumenteres det for at det ikke finnes én måte som alle minoritetsspråklige elever kan undervises på. Og det finnes heller ikke én pedagogisk eller én fagdidaktisk språkopplæringsmodell som passer for alle disse elevene. Dette på grunn av individuelle forskjeller hos elevene med ulik kulturell og språklig bakgrunn. Derimot har begavede minoritetsspråklige elever og begavede minoritetsspråklige elever med ulike vansker et gjennomgående

1 Jf. definisjonen av minoritetsspråklige elever i Meld. St. 6 (2012–2013).

felles behov, og det er å få *rådgivningshjelp*. Vi snakker om ulike minoritetsspråklige elever i skolen som har særskilte akademiske, sosiale, emosjonelle og atferdsmessige forutsetninger, og som derfor har særskilte pedagogiske og psykologiske behov. Og vi snakker om behovet for pedagogisk-psykologisk praksis og rådgivning i skolen til denne elevpopulasjonen (kap. 4).

Når vi her definerer begavede minoritetsspråklige elever, legger vi til grunn definisjonen til *National Association for Gifted Children* (NAGC), som har redefinert begrepet «begavelse». Vi sier da at minoritetsspråklige elever er begavet når de kan vise fremragende nivåer av eksepsjonelle evner i resonnering og læring og dessuten kompetanse – dokumentert ytelse eller prestasjoner – innenfor ett eller flere domener.[2]

Minoritetsspråklige elever med høyt potensial på flere ulike områder som samtidig har ulike spesifikke lærevansker (som f.eks. spesifikke språkvansker, auditive prosesseringsvansker, visuoperseptuelle vanskeligheter, nedsatte sensomotoriske evner, visuospatial svikt, dysleksi og svekket oppmerksomhet), defineres som *dobbelteksepsjonelle minoritetsspråklige elever* (McCoach mfl., 2001; Ford, 2011; Pfeiffer, 2013; Lie, 2014). Men det er feil å definere dem som funksjonshemmede, for funksjonshemning er et mer restriktivt begrep som ikke inkluderer intellektuell begavelse, noe som er karakteristisk for dobbelteksepsjonelle elever. Vi kan med andre ord ikke se på lærevansker hos begavede elever som en funksjonshemning, derimot som en egenskap som er en del av deres personlighet, av det å være begavet.

Identifisering av begavelse hos minoritetsspråklige elever er komplisert fordi det er flere nivåer av begavelse, og det er ulike elevkategorier som er begavet. Det er mange språklige og kulturelle faktorer som bidrar til at en minoritetsspråklig elev ikke oppdages

2 Domener inkluderer strukturerte aktivitetsområder, som f.eks. matematikk, musikk, kunst, språk og/eller visse sensomotoriske ferdigheter (NAGC, 2010).

som begavet, som for eksempel begrensede fag- og språkkunnskaper og store forskjeller mellom opphavskultur og skolekultur. Men lærernes pedagogiske kunnskap og faglighet samt deres oppfatninger og holdninger, mangelfull undervisning (undervisning som ikke tar hensyn til minoritetsspråkliges språk- og kulturbakgrunn) samt elevenes læringsstil som ikke er i samsvar med lærerens krav, kan også bidra til at disse elevenes begavelse ikke oppdages.

Det at begavelse hos minoritetsspråklige elever er vanskelig å identifisere, kan forklares med en misoppfatning hos fagfolk om at begavelse handler om generell intelligens (høy IQ), og dermed fokuseres det ikke på elevenes produktive tenkning, spesifikke evner innen lederskap og kunst, og heller ikke på psykomotoriske evner, altså de aspektene som inngår i dagens definisjon av begavelse. I dagens forskningsbaserte faglitteratur forstås begrepet «begavelse» som et fenomen som innebærer dynamiske, utviklende og domenespesifikke prosesser, og dermed kan vi ikke bruke intelligenstester (IQ-skåring) som eneste kriterium for å identifisere begavelse. Andre årsaker til at begavelsen hos minoritetsspråklige elever ikke oppdages, kan være at testledere er ikke bevisst på elevenes språklige og kulturelle bakgrunn, og at det brukes måleinstrumenter som påvirker testresultater negativt hos disse elevene.

Vurdering av intellektuelle evner er et viktig aspekt ved identifiseringen av begavelsen, for intelligenskvotient (IQ) er en god indikator (målestokk) for senere akademisk suksess og fremragende ytelse innenfor ett eller flere akademiske domener. Men begavelse er mer enn gode intellektuelle evner. Blant begavede barn/elever finner vi de med eksepsjonelle intellektuelle evner. Disse elevene defineres som intellektuelt begavet og har en usedvanlig stor evne eller et potensial på mange områder. Men ikke alle begavede barn/elever har høy intellektuell kapasitet, for noen kan være begavet på andre områder, for eksempel være svært kreative eller ha eksepsjonelle psykomotoriske evner.

Det er konsensus blant forskere på dette fagfeltet om at begavelse er en prosess i utvikling og et flerdimensjonalt fenomen som omfatter visse aspekter, som *høy intelligens*, *fremragende akademiske og/eller kreative prestasjoner* og *potensial for å utmerke seg på andre (spesifikke) områder ut fra muligheter og ressurser* (McClain og Pfeiffer, 2012; Fisher og Kennedy, 2017). Derfor skal identifiseringen av begavelse hos minoritetsspråklige elever inkludere flere multimetodiske og alternative tilnærminger, blant annet en utredning som er individuell, og som skal være kontinuerlig.

Kunnskap som gjelder identifisering av begavede minoritetsspråklige elever (inkludert dobbelteksepsjonelle elever), og hvordan de skal undervises, er ukjent i den pedagogiske og psykologiske utdanningen i Norge. Og det gjelder både teoretisk tilnærming og praktisk/klinisk arbeid.

Hensikten med denne boka er å bidra til å utvikle forskningsbasert kunnskap (teori og praksis) om begavede minoritetsspråklige elever og begavede minoritetsspråklige elever med spesielle behov slik at lærere og skolerådgivere lettere kan oppdage dem i skolen. For arbeidet med disse elevene krever kompetente fagfolk som kan jobbe bevisst med elevenes kognitive og psykososiale evner og ikke overlate dette til tilfeldighetene.

Denne boka er også ment som *et bidrag til forskning på psykisk helse i dagens skole*, noe som har fått økt oppmerksomhet i pedagogisk og psykologisk faglitteratur. Det redegjøres for faktorer som har betydning for psykisk helse hos begavede elever (kap. 3). Risikofaktorene som beskrives her, er «skolestress» og «språkangst», som antas å påvirke negativt både læringen og den psykiske helsen hos begavede minoritetsspråklige elever. Og her skisseres også implikasjoner for pedagogisk og klinisk (spesialpedagogisk og psykologisk) arbeid med begavede minoritetsspråklige elever med (språk)angst. Begrepene «skolestress» og «språkangst» diskuteres i tilknytning til begavede elever og elever med innvandrerbakgrunn. Det handler